

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Husu, Hanna-Mari; Mäkinen, Katja

Title: Osallistumisen ja osallistamisen politiikat ja ideologiat

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2024

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Husu, H.-M., & Mäkinen, K. (2024). Osallistumisen ja osallistamisen politiikat ja ideologiat. In E. Koskinen-Koivisto, & K. Kumpulainen (Eds.), *Kestävä kulttuurisuunnittelu* (pp. 213-232). Jyväskylän yliopisto. Sophi, 155. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9870-7>

Osallistumisen ja osallistamisen politiikat ja ideologiat

Hanna-Mari Husu ja Katja Mäkinen

Johdanto

Niin sanotun “osallistavan käänteen” (Saurugger 2010) myötä uusia osallistumisen muotoja, kanavia ja tulkintoja on syntynyt sekä kansalaislähtöisesti että hallinnon organisoimana. Osallistumisesta ja osallistamisesta on tullut viime vuosikymmeninä suosittuja iskusanoja hallinnon eri sektoreilla ja tasoilla paikallisesta ja kansallisesta eurooppalaiseen ja globaaliin. Tämä on heijastunut myös yhdyskunta- ja kaupunkisuunnitteluun. Tarkastelemme artikkelissa, millaisia poliittisia ja ideologisia lähtökohtia osallistumiseen liittyy. Tämä auttaa ymmärtämään osallistumisen merkityksiä, muotoja, sisältöjä ja subjektiviteettien muodostumista kulttuurisuunnittelun osallistavissa käytännöissä.

Osallistumisella tarkoitamme tässä artikkelissa kansalaisten toimintaa, jolla kansalaiset pyrkivät edistämään intressejään julkisessa sfäärissä ja päätöksenteossa (ks. esim. Mäkinen 2018, 192–194). Osallistamisella puolestaan viittaamme hallinnon tai muiden vastaavien ulkoisten tahojen järjestämiin osallistumiskäytäntöihin, joihin kansalaisia kutsu-

taan mukaan (esim. Cruikshank 1999). Tällainen hallintovetoinen osallistuminen ei ole ruohonjuuritason toimintaa eikä kansalaisaktivismia, vaikka siinä voi olla samoja piirteitä (Mäkinen 2018, 190). Sen sijaan kyse on osallistumisen hallinnallisesta käytöstä, ”osallistumispolitiikasta” (Meriluoto & Litmanen 2019, 8). Toiminnan järjestäjätahon ohella osallistumista ja osallistamista voidaan määritellä monella muullakin perusteella, liittyen vaikkapa osallistumisen muotoihin, kanaviin ja vaikutuksiin tai siihen, keitä ovat osallistujat. Ne ovat siis hyvin monitahoisia ja osittain päällekkäisiä kategorioita (osallistumisen luokitteluista ks. esim. van Deth et al. 2007).

Osallistuminen läpäisee kulttuurisuunnittelun idean jo lähtökohtaisesti, mutta osallistumisohjelmat eivät silti välttämättä lisää asukkaiden kontrollia elinympäristönsä muotoilusta (Purcell 2002; Stevenson 2004). Osallistumiseen liittyviä epäkohtia on tuotu esiin kaupunkisuunnittelun kontekstissa jo pitkään (Arnstein 1969; Manzo & Perkins 2006). Osallistumisen ideologiaa onkin ylipäättään kritisoitu paljon (esim. Cowden & Singh 2017; Sage 2012; Bäcklund, Häkli & Schulman 2002), ja osallistavien käytäntöjen monimutkaisista seurauksista toimijuuksille ja osallistumisen muodoille ja vaikutuksille sekä demokratialle käydään kiivasta keskustelua (Nousiainen & Mäkinen 2015).

Tässä artikkelissa soveltamamme osallistavan hallinnan (mm. Lindgren & Persson 2011; Newman 2005) ja hallinnallisuuden (Dean 1999; Foucault 1991) näkökulmat auttavat näkemään epätasapainoisia valta-asetelmia ja muita epäkohtia, joita osallistumiseen ja osallistavaan kaupunkisuunnitteluun väistämättä sisältyy. Foucault’n (1991, 93, 100, 102) governmentality-käsitteeseen pohjautuvat ajatukset hallinnallisuudesta ottavat huomioon vallan monisuuntaisuuden ja monimuotoisuuden. Siksi ne mahdollistavat sen näkyväksi tekemisen, miten osallistumisen kautta kohdistetaan valtaa kansalaisiin. Osallistavan hallinnan ja hallinnallisuuden näkökulmat myös auttavat suuntaamaan huomiota taloudellisten ja muiden etujen ja tavoitteiden välisiin jännitteisiin kulttuurisuunnittelussa. Ne selittävät osallistumiseen liittyviä paradokseja paremmin kuin esimerkiksi demokratiainnovaatioita koskeva tutkimus tai näkökulmat, jotka korostavat alhaalta ylös suuntautuvaa kansalaislähtöistä toimintaa. Näin kiistämme käsityksiä osallistumisesta yleisluontoisena yhteistoimintana ja automaattisesti myönteisenä ratkaisuna mitä

erilaisimpiin ongelmiin sekä näihin liittyvää ideaalikäsitystä aktiivisesta kansalaisesta.

Seuraavaksi luomme tiiviin katsauksen osallistumisideologian taustaan ja osallistumiseen liitettyihin tavoitteisiin. Sitten tarkastelemme osallistumispolitiikan ongelmia ja sitä kohtaan esitettyä kritiikkiä. Tämän jälkeen keskustelemme osallistumisesta erityisesti kulttuuri-suunnittelun kontekstissa. Päättänössä tuomme yhteen osallistumisen moninaisia merkityksiä, ongelmia ja implikaatioita.

Osallistumisen taustaa ja tavoitteita

Osallistavassa hallinnassa (Lindgren & Persson 2011) on nimensä mukaisesti kyse hallintovetoisesta osallistumisesta. Osallistavaa hallintastrategiaa käytettiin Britannian siirtomaahallinnossa osana yhteisökehittämistä (*community development*) sekä 1800-luvun lopun settlementiliikkeessä. Sitä kehitettiin Chicagon koulukunnan sosiologiassa 1930-luvulla ja Yhdysvaltojen köyhyyteen kohdistuvassa sosiaalipoliittisessa ohjelmassa (*War on Poverty*) 1960-luvulla. (Nousiainen 2016.) Uusliberalismi sekä Isossa-Britaniassa Tony Blairin hallituskauden Third Way -politiikka ovat tehneet osallistamisesta entistäkin yleisemmän hallintastrategian. Euroopan unioni (EU) on levittänyt osallistumisen ideaa hyvän hallinnon periaatteena (esim. EK 2001), ja EU:n kaupunkipoliitikassa on painotettu kansalaisten osallistumista (esim. EK 2019; ERDF 2021; Leipzig Charter 2007). Osallistumisesta ja osallistamisesta ”on tullut megatrendi ja kansalaisten mukaan kutsumisesta hyvän hallinnon, tehokkaan kehittämisen ja legitiimin päätöksenteon standardi” (Meriluoto & Litmanen 2019, 7).

Yhteistä osallistavan hallinnan monille juurille on se, että osallistumista on kehitetty lääkkeeksi monenlaisiin ongelmiin. Sosiaalisten ongelmien ratkaiseminen on ollut keskeinen motivaatio osallistumisen hallinnallisessa käytössä, ja nämä tavoitteet näkyvät myös alue- ja kaupunkisuunnittelussa ja yhteisökehittämisessä (Nousiainen 2016). Osallistumiseen liitetään hallinnon taholta yleishyödyllisiä tavoitteita, kuten syrjäytymisen estäminen ja eriarvoisuuden vähentäminen. Pyrkimyksenä on myös laajentaa päätöksenteon tietopohjaa sekä vahvistaa hallin-

non ja päätösten legitimiteettiä ja luottamusta. (Meriluoto & Litmanen 2019, 14.)

Osallistava hallinta pyrkii osallistamaan esimerkiksi sidosryhmiä, asiantuntijoita, kansalaisjärjestöjä ja kansalaisia politiikan suunnitteluun, toimeenpanoon ja tukemiseen. Osallistavat käytännöt sisältävät kansalaisten osallistumista kuulemisiin, projekteihin, kumppanuuksiin ja muihin hallinnon järjestämiin toimintoihin. Joissakin osallistavissa käytännöissä osallistuminen on vahvasti hallinnon säatelemää ja siten pikemminkin näennäistä ilman selvää vaikutusta päätöksentekoon tai valtasuhteisiin. Toiset puolestaan sisältävät kansalaisten päätöksentekoa (esim. osallistava budjetointi). Osallistavat käytännöt voivat näin ollen sekä rajoittaa että edistää kansalaisten osallistumista ja demokratiaa (Mäkinen 2018).

Osallistava hallinta näkee osallistuvan kansalaisen ideaalina. Tällainen ajattelu juontuu muun muassa uusliberalistista poliittisista ambatioista, jotka syntyivät anglosaksisissa maissa 1970-luvun lopulla ja levisivät sieltä muualle Eurooppaan. Uusliberalismi on ideologia, joka on pyrkinyt purkamaan hyvinvointivaltion roolia ja vähentämään julkisia palveluja. Sen mukaan aktiiviset kansalaiset voivat osallistumisensa kautta kompensoida kutistettua julkista sektoria (Sage 2012; Levitas 2012). Osallistuminen on tärkeä osa uusliberalistista hallintaa, jossa kansalaisten osallistuminen nähdään hallinnon kumppanuutena ja päätöksenteon legitimaationa. Sille on ominaista hallinnallisuus (*governmentality*), joka pyrkii erilaisten toimijuuden teknologioiden avulla tuottamaan subjektiviteettia ja ohjaamaan käytöstä niin että hallinnan kohteet itse täyttäsivät vapaaehtoisesti hallinnan tavoitteita (Dean 1999; Foucault 1991).

Eräs keskeinen osallistamisen tavoite on rakentaa mahdollisuuksia yhteisöllisyydelle, kuulumiselle ja kansalaisten – erityisesti marginalisoitujen ryhmien – osallisuuden tunteelle. Esimerkiksi Kiilakosken ym. (2012: Demokratiaoppitunti) mukaan osallistumisella on eri tasoja, kuten yhteisöön kuuluminen, yhteisössä toimiminen ja kokemus yhteisön jäsenyydestä. Sosiaalinen osallistuminen ja osallistaminen viittaavat sosiaalisten verkostojen ja yhteyksien rakentamiseen sekä siihen, että julkinen valta tukee tätä eri tavoin aktivoimalla (Kiilakoski & Tervahautala 2015).

Yhteisöllisyyttä ja kuulumista korostavan ajatusmallin tausta voidaan jäljittää muun muassa Amitai Etzionin (1995) kommunitarianis-

miin sekä Robert D. Putnamin (1993) sosiaalisen pääoman käsitteeseen. Etzioni (1995) esittää, että yksilöt elävät mielekkäämpää elämää hyvinvoivien yhteisön jäseninä. Yhteisöjen vahvistamisesta tulee osa uusliberalistista politiikkaa ja tapa hallita kansalaisuutta ylhäältä alaspäin, “top to bottom” (Van Houdt et al. 2011; Cowden & Singh 2017). Yhteisö on vaihtoehto sekä valtiolle ja yhteiskunnalle että yksilölle (Delanty 2006). Toinen yhteisön ja erityisesti verkostojen merkitystä korostava käsite on sosiaalisen pääoma (Putnam 1993). Sosiaalinen pääoma liittyy luottamukseen, vastavuoroisuuden normeihin sekä hyvin toimiviin instituutioihin ja yhteiskuntaan. Putnamille sosiaalinen pääoma on yhteisön ominaisuus, ja Putnam puhuu myös kansalaisaktiivisuudesta ja kansalaishyveistä (Kankainen 2007, 17). Ei ole yllättävää, että Putnamin sosiaalisen pääoman käsite on houkutteleva osallistumisen ideologisessa käytössä (Ferragina & Arrigoni 2016). Kommunitarianismin ja sosiaalisen pääoman näkökulmilla on moninaisia implikaatioita sille, miten yhteisö, kansalaisuus, osallistuminen ja demokratia ymmärretään (ks. esim. Delanty 2006).

Yhteisön rakentamiseen tähtäävän osallistamispolitiikan taustalla on uusliberalistinen toive siitä, että yhteisöllisyyden ja kuulumisen myönteiset vaikutukset luovat hyvinvointia ilman valtiota ja julkisia palveluja. Tämä liittyy myös uusliberalismin käänteeseen yksilöä korostavasta ideologiasta yhteisöä korostavaan näkökulmaan (Sage 2012; Levitas 2012; Cowden & Singh 2017; Husu & Kumpulainen 2019). Uusliberalistisessa hallinnassa osallistumisen tavoitteena voi olla pyrkimys kehittää yhteisöä ja verkostoja toimimaan optimaalisella tavalla luomalla näitä tavoitteita palvelevia rakenteita, sillä hyvinvoivan yhteisön ajatellaan korvaavan julkisen valtion tehtäviä.

Osallistavia käytäntöjä voidaan tulkita esimerkkeinä hallinnallisesta kommunitarianismista, jossa viranomaiset tuottavat yhteisöä hallinnan sektoriksi (Delanty 2006; Rose 1999a, 167–184; Miller & Rose 2008, 88–94; Rose 1999b). Hallinnalliselle kommunitarianismille on tyypillistä viranomaisten aloitteellisuus ja osallistumisen ymmärtäminen hallinnon kumppanuutena ja legitimaationa. Kyse on hallinnasta yhteisöjen kautta (Rose 1999a, 176) kansalaisten suostumuksella ja heidän aktiivisen toimintansa tuloksena. Yhteisöä tuotetaan hallinnon sektoriksi, ja sen voimia voidaan mobilisoida ja käyttää edelleen uusissa ohjel-

missa ja tekniikoissa, jotka edistävät ja ohjaavat itsehallintaa, identiteetin rakentamista, henkilökohtaista etiikkaa ja kollektiivisia lojaalisuuksia (ibid.). Yhteisön kielellä poliittisia subjektiviteetteja muotoillaan uudeleen moraalisisina yksilöinä, joiden velvollisuuksien ja vastuiden siteitä yhteisöön järjestellään uudella tavalla (Rose 1999a, 176). Tällöin osallistumisen ja osallistamisen ensisijaisena tavoitteena ei ole kansalaisten vallan lisäämisen ja demokratian vahvistaminen.

Osallistamisella on myös pyritty aidosti täydentämään ja uudistamaan demokratiaa tilanteessa, jossa kansalaisten osallistuminen edustukselliseen demokratiaan on laskussa. Kansalaisten julkinen osallistuminen on keskeinen osa demokratian toteutumista (Richardson 1983; Koskiahio 2002; Gretscher & Kiilakoski 2012; Michels & de Graaf 2010). Näin ollen osallistuminen ja osallistaminen liittyvät osaltaan siihen, että demokratiassa kansalaisilla tulee olla vaikuttamismahdollisuuksia sellaisissa kysymyksissä, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä (Järvelä et al. 2018; Meriluoto & Litmanen 2019), ja valtioilla ja kunnilla on velvollisuus kannustaa kansalaisia käyttämään näitä mahdollisuuksia. Yhteistä erilaisille demokratiaa tukeville osallistumismuodoille on se, että niiden kautta kansalaiset voivat ajaa asioitaan julkisuudessa ja nostaa huolenaiheitaan päätöksenteon agendoille.

Se, millaista ja kuinka paljon osallistumista demokratian toteutumiseksi tarvitaan, on vanha kysymys, josta keskustellaan edelleen vilkkaasti (esim. Martín & van Deth 2007, 305–311; Rosanvallan 2006, 26). Osallistuminen nähdään tärkeänä etenkin republikanisissa sekä radikaalin ja osallistuvan demokratian teorioissa (Arendt 1998; Aristoteles 1991; Barber 1984; Mouffe 1992; Pateman 1972; Pocock 1975; Rousseau 1988). Osallistuminen politiikkaprosessin eri vaiheisiin agendan asettamisesta päätöksentekoon ja toimeenpanoon on keskeistä input-demokratiassa, kun taas output-demokratiassa (Scharpf 1999) tai niin kutsutussa häivedemokratiassa (Hibbing & Theiss-Morse 2002) riittää, että järjestelmä tuottaa kansalaisille sopivia tuotoksia, tehokasta hallintoa ja perusteltuja päätöksiä. Demokratioissa osallistuminen on tärkeää myös poliittisen järjestelmän legitimitetin kannalta: osallistumisen kautta kansalaiset voivat tuntea, että päätöksenteko on oikeutettua ja antaa suostumuksensa järjestelmän vallankäyttöön (ks. esim. Macedo 2005, 4; Michels 2011, 277–279). Hallintovetoisen osallistumisen suhde demo-

kratiaan on kuitenkin kompleksinen (Mäkinen 2018; Mäkinen 2019; Nousiainen & Mäkinen 2015), ja keskustelemme tästä lisää seuraavassa osiossa.

Osallistumisen ongelmat

On tärkeää muistaa, että osallistuminen ei välttämättä tarkoita kansalaisten lisääntyntä vaikutusvaltaa eikä osallistuminen automaattisesti vähennä eriarvoisuutta. Uusliberalismissa osallistavassa hallinnassa osallistumista ei nähdä poliittisena toimintana eli julkiseen keskusteluun, päätöksentekoon ja valtasuhteisiin vaikuttamisena. Osallistaviin käytäntöihin osallistuvat kansalaiset ovat pikemminkin palveluiden kuluttajia ja heidän tehtävänään on toimia auditoijana, arvioijana sekä asiakastytyväisyyden takaajana (Keränen 2019, 54). Osallistumisen hallinnollinen ja epäpoliittinen luonne näkyy muun muassa siinä, että yhä enemmän puhutaan sidosryhmistä pikemminkin kuin osallistujista (Keränen 2019, 54). Yhteisön rakentamiseen liittyvässä osallistamispolitiikassa tavoitteena voi olla pikemminkin tunne yhteenkuuluvuudesta ja jonkinlaisesta mukanaolosta kuin osallistuminen vallankäyttöön ja päätöksentekoon. Yhteenkuuluvuuden ja mukanaolon korostaminen on keino häivyttää osallistumisen poliittisuutta.

Osallistamispolitiikassa ongelmia liittyy siihen, mihin asioihin osallistumisella voi oikeasti vaikuttaa ja missä prosessin vaiheessa osallistuminen sallittua: pääseekö kansalainen mukaan kaikkiin vaiheisiin suunnittelusta ja agendan asettamisesta toimeenpanoon ja arviointiin. Kuka määrittelee relevantit kysymykset, mielekkäät osallistumisen tavat sekä osallistumisen tavoitteet? Osallistumishankkeiden eri toimijoilla voi olla myös erilaisia käsityksiä osallistujista ja heidän subjektiviteeteistaan (esim. Cornwall 2008, 275–278). Tyydytäänkö siihen, että osallistumishankkeisiin osallistuvat aina samat ihmiset, jotka ovat aktiivisia jo ennestään, vai pyritäänkö tavoittamaan uusia osallistujia? Osallistavalle hallinnalle on ominaista, että viranomaiset määrittelevät osallistumisen areenat ja agendat (Keränen 2019, 55; Newman 2005). Viranomaislähtöisissä ja eliittivetoisissa osallistumishankkeissa toimintamahdollisuudet ovat hyvin rajalliset, eikä tarvittavia resursseja ole välttämättä saatavilla,

jolloin kansalaisista tulee helposti toiminnan oikeuttajia (Meriluoto & Litmanen 2019, 18; Keränen 2019, 56). Tällöin on kysyttävä, miksi resursseja ei voi suoraan ohjata kansalaisille. Keskeinen kysymys koskee osallistumisen vaikutuksia: jos osallistumisella ei ole mitään vaikutusta, kansalaisten motivaatio tulla mukaan osallistaviin käytäntöihin ja ehkä myös omaehtoiseen osallistumiseen voi laskea.

Mario Ianniello et al. (2019) tutkivat systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin, millaisia konkreettisia vaikutuksia hallintojen pyrkimyksellä lisätä kansalaisosallistumista on ollut ja millaisia ongelmia toimien vaikuttavuudessa on ollut. Heidän mukaansa normatiiviset osallistumiseen liittyvät positiiviset odotukset otetaan usein annettuina, eikä osallistamistoimien todellisia vaikutuksia tutkita tarpeeksi. Ongelmat kohdistuvat kontekstuaalisiin tekijöihin, organisatorisiin järjestelyihin ja tekniikoihin sekä prosessin hallintatapoihin.

Osallistumista rajoittavat kontekstuaaliset tekijät liittyvät informaatiovajeeseen ja tiedon epätasaiseen jakautumiseen (Ianniello et al. 2019, 26). Kansalaisilla ei usein ole riittävää ymmärrystä muiden toimijoiden tavoitteista ja heidän toimintaansa liittyvistä esteistä, eivätkä kansalaiset tiedä tarpeeksi hallinnollisista prosesseista tai siitä, miten niitä voi valvoa. Samoin viranomaistahot eivät tunnista kansalaisten tarpeita (esim. Kim & Schachter 2013, 460; Ianniello et al. 2019, 26). Informaatiovaje voi aiheuttaa osallistumishankkeiden huonoa suunnittelua sekä epärealistisia odotuksia: niin osallistajat kuin osallistujatkin voivat yliarvioida kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa. Viranomaistahoilla voi olla enemmän tietoa ja siksi hankkeet heijastavat enemmän heidän tavoitteitaan. (Ianniello et al. 2019, 27.) Yksi keino korjata näitä ongelmia on esimerkiksi luoda pitkäaikaisia vuorovaikutusprosesseja viranomaisten sekä kansalaisten välille. Ongelma voi kuitenkin olla myös viranomaistahon asenteessa, sillä vaikka julkilausuttuna tarkoituksena on luoda kansalaisten “bottom-to-up” -vaikuttavuutta, todellisuudessa viranomaistahoja voi kiinnostaa enemmän kumppanuussuhteiden luominen ylempiin, esimerkiksi hankkeita rahoittaviin tahoihin (Raco 2000, 574). Muita asenteisiin liittyviä ongelmia ovat kansalaisten osaamisen vähäinen arvostus, viranomaisten vastahakoisuus luopua päättävävallasta sekä se, että viranomaiset kokevat osallistumisen aikaa vievänä (Ianniello et al. 2019, 27).

Osallistumiseen liittyvät organisatoriset rajoitukset voivat liittyä siihen, että ei ole selvää, kenen on tarkoitus osallistua projekteihin. Peri-

aatteessa päätösten legitimiisyys edellyttäisi sitä, että kaikki, joita päätökset koskevat saavat osallistua ja että monenlaiset intressit huomioidaan päätöksenteossa (Bussu & Bartels 2014, 2257). Kuitenkin osallistumisen tavoitteiden tai toimivuuden näkökulmasta kaikkien kutsuminen mukaan ei aina johda käytännössä parhaaseen lopputulokseen, sillä ihmisten tieto-aidot voivat olla merkittävästi erilaista tai esimerkiksi samat ihmiset voivat olla aina mukana osallistumassa (Ianniello et al. 2019, 29). Samoin osallistumisen hyvä suunnittelu liittyen dialogiin ja osallistumisen dynamiikkaan on ensiarvoisen tärkeää, koska osallistumisen on oltava kokemuksena osallistujalle sujuva ja hyvin järjestetty (Ianniello et al. 2019, 29). Hyvin suunnitellut osallistumisen tekniikat sitouttavat kansalaisia osallistumaan. Hyvän, sujuvan ja tasa-arvoisen osallistumisen tekniikoihin ei kuitenkaan välttämättä panosteta, jos osallistumishankkeet nähdään itseisarvona, joita järjestetään viranomaisen toimesta, koska niitä kuuluu järjestää.

Ongelmat osallistumisen vuorovaikutusprosessien hallinnassa voivat johtaa ryhmädynamiikan epäonnistumiseen tai eri yhteistyötahojen toimijoiden huonoon koordinointiin, mikä voi viivästyttää osallistumisen tavoitteita (Ianniello et al. 2019, 32). Ryhmädynamiikan kannalta on ongelmallista, jos esimerkiksi ne toimijat, joilla on eniten valtaa ja kykyjä vaikuttavat eniten lopputulokseen (ks. Ianniello et al. 2019, 32). Osallistuminen on kuitenkin läpikotaisin poliittinen prosessi pikemminkin kuin pelkkä tekniikka (Cornwall 2008, 281). Konfliktit ja valtakamppailut kuuluvat siis olennaisesti osallistumiseen (Agranoff 2006, 61; Ianniello et al. 2019, 32; Kumpulainen, Husu & Nousiainen 2021). Konfliktit, kiistat ja erot ovat myös olennaisia demokratian ja poliittisuuden ennakkoehtoja (Mouffe 2000; 2005; ks. myös Arendt 1998, 7; Urbinati 2006). Yksi hallintavetoisen osallistumisen ongelmista onkin usein konsensushakuisuus, jolloin yksimielisyys voi olla vaatimus ja erimielisyydet hävitetään. Sen vuoksi osallistavan hallinnan käytäntöjä tarkasteltaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, onko niissä tilaa kyseenalaistamiselle ja erimielisyydelle (Mäkinen 2019).

Osallistumiskäytäntöjen ongelmat kietoutuvat vallan epätasapainoon, jota voidaan tarkastella monella tavalla. John Gaventan (2004, 37) mukaan valtasuhteet voivat osallistavissa käytännöissä olla näkyvissä, piilossa tai näkymättömiä. Kun valtasuhteet ovat näkyviä, eturistiriidat ovat

helposti havaittavissa ja julkinen tila on suhteellisen avoin kaikille. Piilossa olevat valtasuhteet viittaavat siihen, että jotkut intressit ja toimijat pääsevät helpommin julkiseen tilaan kuin toiset. Vallan näkymättömät muodot tarkoittavat sitä, että konfliktit ovat piilossa ja vain hallitsevat ideologiat, arvot ja käyttäytymistavat ovat näkyvissä. Konfliktien näkyvyyden ja näkymättömyyden lisäksi valtaa osallistavissa käytännöissä on Gaventan (2004, 36) mukaan syytä tarkastella myös siltä kannalta, ilmeneekö vallankäyttöä paikallisella, kansallisella vai globaalilla tasolla. Nämä eri tasot ovat toisiinsa limittyviä ja jatkuvasti muuttuvia vallankäytön areenoita. Erilaiset osallistumisen tilat muodostavat Gaventan (2004, 35) mukaan jatkumon, joka koostuu suljetuista, kutsuvista ja luoduista vallankäytön tiloista. Kaikesta osallistamishypestä huolimatta suuri osa päätöksenteosta ja vallankäytöstä tapahtuu edelleen suljettujen ovien takana. Kutsuvat tilat tarkoittavat hallinnollisten toimijoiden järjestämiä osallistumismahdollisuuksia, joilla osallistujien joukkoa pyritään laajentamaan – toisin sanoen osallistavan hallinnan viitekehyksessä ja vaikkapa kulttuurisuunnittelun piirissä toteutettavia osallistavia käytäntöjä. Luodut tilat puolestaan viittaavat kansalaislähtöiseen osallistumiseen ja vallankäyttöön.

Pyrkimys osallistaa ihmisiä politiikkoihin ja suunnitelmiin osaltaan rakentaa idealisoitua kansalaista (Abrams 1011, 108). Tätä voidaan tulkitä subjektiviteettien tuottamisena ja käytöksen ohjaamisena, joka on yksi hallinnallisuuden tekniikoista (Miller & Rose 2008). Pyrkimyksenä on saada subjektit hallitsemaan itseään, tulemaan itseaktivoituviksi ja vapaiksi toimijoiksi ja saada heidän kykynsä hallinnon käyttöön (Burchell 1991, 119; Dean 1999, 67). Osallistumiskäytännöillä voidaan muokata osallistujien subjektiviteetteja, ja aktiivisten kansalaisten tuottaminen on yksi hallinnan tavoitteista (Dean 1999, 17). Subjektiviteettikonstruktiot vaikuttavat siihen, millaista osallistumista sekä osallistavien käytäntöjen järjestäjät että osallistajat pitävät mahdollisena ja tavoiteltavana ja millaisiksi eri toimijoiden roolit ja vaikutusvalta muotoutuvat.

Osallistuminen kulttuurisuunnittelussa

Sekä kansalaisuuden että yhteisön käsitteet ovat keskeisiä kulttuurisuun-

nittelussa, ja niiden kautta osallistuminen on kulttuurisuunnittelun ytimessä. Osallistavan suunnittelun viitekehys kumpuaa taistelusta syrjintää vastaan ja yhtäläisten oikeuksien puolesta (esim. Blue et al. 2019; Fainstein 2010). Näissä keskusteluissa on esitetty ideoita oikeudesta kaupunkiin (Marcuse 2009; Purcell 2002), oikeudenmukaisesta kaupungista (Fainstein 2010) ja osallistumisen yhdenvertaisuudesta (Blue et al. 2019). Lefebvren (2002) mukaan kaikilla asukkailla tulee olla oikeus kaupunkiin riippumatta heidän asemastaan kansalaisena. Lefebvre käsitteellistääkin oikeuden kaupunkiin nimenomaan osallistumisena pikemminkin kuin juridisena asemana (ks. myös Sassen 2005). Se kattaa asukkaiden oikeuden osallistua kaikkiin kaupunkitilaa koskeviin päätöksiin sekä heidän oikeutensa käyttää kaupunkitilaa omilla tavoillaan ja vaikuttaa sen kehittämiseen.

Jos kulttuurisuunnittelun tavoitteena on tehdä paikoista mielekkäitä paikallisille yhteisöille, niitä täytyy suunnitella yhdessä paikallisten kulttuurien ja yhteisöjen kanssa. Tämä pohjautuu siihen, että elinympäristö on ihmisille läheinen jokapäiväisen kulttuurin paikka, josta heillä on tärkeitä kokemuksia, muistoja ja tunteita niin yksilöinä kuin kollektiiviestikin. Siksi elinympäristöön liittyviä monimutkaisia ongelmia ei tulisi pyrkiä ratkaisemaan pelkästään suunnittelun ammattilaisten ja totuttujen teknisten ratkaisujen kautta. Huomiota pitäisi sen sijaan kiinnittää nimenomaan suunnittelun kulttuurisiin ulottuvuuksiin ja siihen, miten suunnittelukäytännöt muotoilevat kulttuuria ja kulttuuri muotoilee suunnittelua. (Stevenson 2013, 432–433.)

Kulttuurisuunnittelu on mukana sekä oikeistolaisilla että vasemmistolaisilla agendoilla, ja eri toimijat liittävät siihen monenlaisia merkityksiä ja tavoitteita, jotka voivat olla keskenään ristiriidassa (Stevenson 2004, 120). Kulttuurisuunnittelu pyrkii usein elvyttämään julkisia paikkoja ja yhteisöjä, edistämään moninaisuutta ja kytkemään ulossuljettuja väestöryhmiä julkiseen sfääriin. Näiden päämäärien takaa löytyy kuitenkin jännitteitä ja ristiriitoja: mitä julkinen merkitsee, kuka kuuluu yhteisöön, sekä mitä ja keitä moninaisuus sisältää (Abram 2011; Allegri 2020; Young & Stevenson 2013). Osallistuminen kulttuurisuunnittelussa onkin hyvin kompleksinen tematiikka, sillä artikkelin edellisissä osioissa kuvattujen osallistumisen jännitteiden lisäksi ja niihin limittyen siinä ovat läsnä myös kulttuurisuunnitteluun itseensä liittyvät jännitteet.

Nämä jännitteet koskevat ensinnäkin sitä, mitä kulttuurilla tarkoitetaan kulttuurisuunnittelussa. Kulttuurisuunnittelussa risteilevät kulttuurin yleiset merkitykset liittyen yhtäältä taiteeseen, luovuuteen ja esteetiikkaan ja toisaalta antropologisesti ymmärrettyyn yhteisön tai ryhmän elämäntapaan. Myös perinteiset – ja sangen ongelmalliset – käsitykset kulttuurista sivilisaatioprosessina tai parhaina ja ”korkeimpina” inhimillisen toiminnan saavutuksina vaikuttavat kulttuurisuunnittelussa. (esim. Stevenson 2004; Young 2013.) Erilaiset keskenään kilpailevat tai rinnakkain sovellettavat kulttuurikäsitteet tuovat kulttuurisuunnitteluun käsitteellistä epäselvyyttä sekä ”elitismien” ja ”demokraattisuuden” välistä ristiriitaa. Ne herättävät vaikeita kysymyksiä siitä, millaista ja kenen kulttuuria otetaan huomioon suunnitteluprosesseissa.

Toinen keskeinen jännite kulttuurisuunnittelussa muodostuu inklusion ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden välille. Kulttuurisuunnittelua koskevissa asiakirjoissa niistä puhutaan usein yhdessä, vaikka ne ovat taustaltaan varsin erilaisia tavoitteita (Stevenson 2004, 126). Vasemmistossa on tyypillisesti korostettu sosiaalista oikeudenmukaisuutta, joka tarkoittaa tasa-arvon tavoittelemista rakenteita muuttamalla ja valtion aktiivisella väliintulolla vallan ja resurssien uudelleenjakamiseksi. Iso-Britanniassa Blairin hallituskauden Third Way –politiikka kuitenkin korvasi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden inklusiolla, joka painottaa yhteiskunnallista järjestystä ja valtion pienempää roolia. Kun kansalaisten osallistumista korostetaan jopa velvollisuutena ja etenkin talouteen osallistuminen nähdään välttämättömänä, kulttuurisuunnittelun kulttuurilla tarkoitetaan ennen kaikkea kulttuuriteollisuutta ja luovaa taloutta. Tällöin kulttuuria ei nähdä dynaamisena, joustavana ja tilanteisena, vaan hallinnon ennalta määriteltyjen tavoitteiden lineaarisena toteuttajana. Tällaisen kulttuurisuunnittelun tavoitteena on yhteiskunnallinen kontrolli ja paikkaan liittyvä hallinta (*place management*) yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden sijaan. (Stevenson 2004, 125.)

Taloudellisten tavoitteiden suhde muihin tavoitteisiin onkin yksi kulttuurisuunnittelun keskeisistä jännitteistä. Third Way –politiikassa keskeiset käsitteet kansalaisyhteiskunta, yhteisö ja kansalaisuus määritellään tiiviissä yhteydessä taloudelliseen kehitykseen, jolloin inklusio tarkoittaa ennen kaikkea osallistumista talouteen (työntekijänä ja/ tai kuluttajana). Samalla tavalla kulttuurisuunnittelun tavoitteeksi ase-

tettuun inklusioon pyritään etenkin taloudellisen kehityksen kautta (Stevenson 2004, 123). Inklusio viittaa tällöin siihen, että yksilöillä on mahdollisuus ”osallistua yhteiskuntaan” ja saavuttaa sen täysi jäsenyys taloudellisen toiminnan kautta. Yhteiskunnallinen eksklusio puolestaan tarkoittaa syrjäytymistä taloudellisesta vauraudesta. Tällaisessa politiikassa ei pohdita syrjäytymisen rakenteellisia syitä eikä kulttuurisuunnittelullakaan pyritä niihin tarttumaan.

Kulttuurisuunnittelulla tavoitellaan myös paikan taloudellista menestystä. Sen avulla pyritään uudistamaan ja elävöittämään taantuvia alueita, kaupunkeja tai kaupunginosia sekä luomaan niille taloudellista toimintaa. Glasgown valinta Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuonna 1990 sekä tähän liittynyt teollisuuskaupungin kehittäminen kulttuurin avulla on tästä tunnettu esimerkki, joka osoittaa, kuinka kulttuurisuunnittelussa on mukana monia toimijoita lähtien aina hallinnon ylimmistä kerroksista, kuten Euroopan unionista. Pyrkimyksenä on paikan imagon kohottaminen ja brändäys investointien lisäämiseksi, elinkeinoelämän piristämiseksi, työllisyyden parantamiseksi ja mahdollisesti matkailijoiden ja uusien (rikkaampien) asukkaiden houkuttelemiseksi (esim. Evans 2006). Nämä tavoitteet voivat olla olosuhteista riippuen sekä yhteensopivia että ristiriitaisia inklusiotavoitteen kanssa.

Yksi kulttuurisuunnittelun keskeisistä näkökulmista on kestävä kehitys eri ulottuvuuksineen (esim. Evans 2013). Cittaslow-liike on käytännön esimerkki kulttuurin käyttämisestä kestävä kehityksen välineenä paikallistasolla (Baycan ja Girard 2013). Liikkeessä on kehitetty hallinnon mallia, jossa kulttuurisuunnittelulla ja kulttuurisella resilienssillä olisi keskeinen asema. Paikallisten osallistuminen on tällöin avaintekijä. Edgar Pieterse (2013) painottaa suunnittelun demokraattisuutta kestävä kehityksen edistäjänä. Hän tunnistaa kaupunkisuunnittelun yrtimessä politiikan ja foucault’laisesti ymmärretyn vallan ja kehittää poliittisen osallistumisen mallia, joka kattaa valtion, yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita paikalliselta tasolta kansalliselle ja globaalille. Malli sisältää niin suoraa osallistumista, edustuksellisia osallistumisen areenoita kuin osallistavia käytäntöjäkin. Samaan tapaan Evans (2013) korostaa yhteisöjen roolia kulttuurisuunnittelussa kestävä kehityksen kannalta.

Kulttuurin ja suunnittelun yhteyksiä tarkasteleva Simone Abram (2011, 107) muistuttaa, että suunnitteluun osallistumiseen liittyy kysy-

myksiä siitä, keiden pitäisi osallistua suunnitteluun ja millaisia osallistujien ajatellaan olevan. Tällöin osallistujat nähdään usein yhteisön ideaalisina jäseninä (emt.). Tämä aktiivisen ja hyväkäyttöksisen kansalaisen subjektiviteetti – hallinnallisuuden kieltä käyttäen – konstruoidaan heille nimenomaan osallistamisen kautta. Ongelmana voi olla, että osallistavissa käytännöissä osallistumiseen kuuluva vastarinta kesytetään (Abram 2011, 108). Abram (2011, 110) katsookin, että ideaalikansalaisuus jää etäälle todellisista ihmisistä ja heidän monimutkaisista sosiaalisista suhteistaan ja että tästä syystä osallistavat käytännöt usein epäonnistuvat.

Päätäntö

Osallistumiseen ja osallistamiseen liittyy monia vallan ja hallinnan ulottuvuuksia, joilla on vaikutuksia demokratialle sekä yhteisön ja kansalaisuuden toteutumiselle ja käsitteille. Osallistumisen taustalla on monenlaisia motiiveja. Siinä missä kansalaiset voivat hahmottaa osallistumisen heidän kuulemisenaan ja päätäntävallan kasvattamisena, hallinto ja viranomaiset voivat olla kiinnostuneita osallistumisen yhteisöä rakentavasta vaikutuksesta, eivätkä niinkään sen demokraattisista piirteistä. Osallistamispolitiikan tavoitteena voidaan siis nähdä pikemminkin hallinnon oikeuttaminen ja sen sujuvuuden tai tehokkuuden edistäminen kuin kansalaistalähtöinen osallistuminen. Erityisesti yhteisöhyötyjä korostava näkökulma on keskeinen uusliberalistiselle osallistumisideologialle (Sage 2012; Cowden & Singh 2017; Husu & Kumppalainen 2019).

Kommunitarianismi (Etzioni 1995) ja sosiaalisen pääoman teoretiointi (Putnam 1993; Ferragina & Arrigoni 2016) ovat toimineet teoreettisina malleina yhteisöetuja painottavalle osallistumiskeskustelulle. Molemmat näkökulmat painottavat osallistumiseen liittyviä positiivisia tekijöitä. Vaarana voi olla, että vastuu palautetaan individuaaliselle toimijatasolle, jolloin yksilöt itse ovat vastuussa sellaisen osallistumisen luomisesta, minkä lopulta tulisi johtaa yhteiskunnan toimivuuteen. Tämä siirtää keskustelua valtion ja kuntien perinteisistä tehtävistä, kuten hyvinvoinnin turvaamisesta ja esimerkiksi tulonsiirroista yhteisöjen rooliin hyvinvoinnin turvaajina. Näkökulma voi häivyttää kysy-

myksen hyvinvoinnin materiaalisista ja sosiaalisista edellytyksistä, joita julkinen valta on aiemmin ollut edesauttamassa ja turvaamassa (Husu & Kumpulainen 2019).

Osallistamispolitiikalle voi kuitenkin olla paikkansa, sillä kaiken kansalaisten toiminnan ja kansalaisten ja hallinnon yhteistyön ei tarvitse tähdätä kansalaisten vallankäytön lisäämiseen päätöksenteossa. Niihin liittyy kuitenkin paljon ongelmia demokraattisen osallistumisen kannalta. On ajateltu, että päätöksenteon legitimiisyys syntyy siitä, että sellaiset toimijat, joihin lopputulos vaikuttaa kutsutaan mukaan osallistumaan, jolloin kaikkien näkemykset tulevat ainakin jollakin tapaa kuulluiksi (Bussu & Bartels 2014, 2257). Silti osallistumisessa tietyt ryhmät ja näkemykset korostuvat, kun taas jotkut ryhmät esimerkiksi vähemmistöt eivät saa ääntänsä kuuluviin, eivätkä he osallistu päätöksentekoon. Kaikkien osallistuminen hankkeisiin on haastavaa, eikä osallistamishankkeita ole mahdollista suunnitella siten, että jokaisen ääni tulee esille. On syytä huomioida, että käytännössä osallistamishankkeisiin suunnitteluun liittyy useita potentiaalisia ongelmakohtia. Pitää tietää, ketä otetaan mukaan sekä miten koordinoidaan ja luodaan yhteistyön ja vuorovaikutuksen mahdollistavia rakenteita (Ianniello et al. 2019).

Hallinnon taholta tuleva hyvää tarkoittavakin kannustus osallistumiseen voi vaikuttaa siihen, millaisia osallistumisen muotoja pidetään sopivina ja hyväksyttävänä ja mitä ei (Cornwall 2008, 280, 282). Kansalaisten omaehtoinen, ei-institutionaalinen osallistuminen voidaan nähdä ”muottiin sopimattomana” ja jopa häiriötekijänä. Marginalisoituuko esimerkiksi puolueisiin tai yhteiskunnallisiin liikkeisiin osallistuminen entisestään (Meriluoto ja Litmanen 2019, 22)? Tai onko kansalaistoiminnassa jäljiteltävä osallistumishankkeiden toimintamuotoja, jotta viesti menisi perille? Kaventuuko käsitys osallistumisesta ja demokratiasta? Toisaalta on esitetty (esim. Cornwall 2008; Michels & de Graaf 2010, 487), että erilaiset osallistumisen muodot voivat tukea toisiaan ja että ongelmista huolimatta myös osallistamishankkeilla on potentiaalia vahvistaa demokratiaa: osallistuminen lisää kansalaistaitoja sekä tuo legitimiisyyttä päätöksentekoon. Cornwall (2008) painottaa, että osallistumisen – ja osallistumattomuuden – muodot ja syyt ovat moninaisia ja kontekstispesifisiä ja siten myös osallistumisen ongelmat ja lupaukset ovat läsnä samanaikaisesti.

Lähteet

Asiakirjat

- EK [Euroopan komissio] (2001) “European Governance – A White Paper. COM(2001)428.” Official Journal of the European Union C 287: 1–29.
- EK [Euroopan komissio] (2019) Explanatory Memo: European Urban Initiative – Post 2020. EXPLANATORY MEMO: EUROPEAN URBAN INITIATIVE- POST 2020 (europa.eu) Viitattu 9.9.22.
- ERDF [European Regional Development Fund] (2021) Urbact IV 2021–2027 INTERREG Programme document Draft Version 2. 1-_urbact_iv_cp_final_draft.pdf Luettu 9.9.22.

Kirjallisuus

- Abram, Simone (2011) *Culture and Planning*. Routledge. London & New York.
- Allegrini, Giulia (2020) Artistic Practices and the Constitution of Public Sphere: An Explorative Inquiry. Teoksessa Roberta Paltrinieri, Paola Parmiggiani, Pierluigi Musaró & Melissa Moralli (toim.). *Right to the City, Performing Arts and Migration*. Milano: Franco Angeli, 124–141.
- Arendt, Hannah (1998 [1958]) *The Human Condition*. University of Chicago Press. Chicago.
- Aristoteles (1991) *Politiikka*. Suom. A.M. Anttila. Gaudeamus. Helsinki.
- Arnstein, Sherry R. (1969) A Ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners* 35(4), 216–224.
- Barber, Benjamin (1984) *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles, & London.
- Baycan, Tuzin ja Girard, Luigi Fusco (2013) Culture in International Sustainability Practices and Perspectives: The Experience of ‘Slow City Movement – Cittaslow’. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.) *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Routledge. London & New York, 273–289.
- Blue, Gwendolyn, Rosol, Marit ja Fast, Victoria (2019) Justice as Parity of Participation. Enhancing Arnstein’s Ladder Through Fraser’s Justice Framework. *Journal of the American Planning Association*, 85(3), 363–376.
- Bussu, Sonia ja Bartels, Koen P.R. (2014) Facilitative Leadership and the Challenge of Renewing Local Democracy in Italy. *International Journal of Urban and Regional Research* 38(6), 2256–2273.

- Cornwall, Andrea (2008) Unpacking 'participation': models, meanings and practices. *Community Development Journal*, 43(3), 269–283.
- Cowden, Stephen ja Singh, Gurnam (2017) Community Cohesion, Communitarianism and Neoliberalism. *Critical Social Policy*, 37(2), 268–286.
- Cruikshank, Barbara (1999) *The Will to Empower*. Cornell University Press. Ithaca, NY.
- Dean, Mitchell (1999) *Governmentality. Power and rule in modern society*. Sage. London.
- Delanty, Gerard (2006) *Community*. Routledge. London.
- van Deth, Jan W., Montero, José Ramón ja Westholm, Anders (toim. 2007) *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*. Routledge. London & New York.
- Etzioni, Amitai (toim. 1995) *New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Institutions, and Communities*. University Press of Virginia. Charlottesville.
- Evans, Graeme (2006) Branding the City of Culture – The Death of City Planning? Teoksessa Guardia Manuel & Monclus Javier (toim.) *Culture, Urbanism and Planning*. Routledge. London & New York, 197–213.
- Evans, Graeme (2013) “Cultural Planning and Sustainable Development” teoksessa Young, G. & Stevenson, D. (toim.) *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Routledge. London & New York, 222–238.
- Fainstein, Susan (2010) *The Just City*. Itacha: Cornell University Press.
- Ferragina, Emanuele ja Arrigoni, Alessandro (2016) The rise and fall of social Capital: Requiem for a theory. *Political Studies Review*, 15(3), 355–367. <https://doi.org/10.1177/1478929915623968>
- Foucault, Michel (1991) Governmentality. Teoksessa Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (toim.) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality. With Two Lectures and an Interview with Michel Foucault*. Harvester Wheatsheaf. London, 87–104.
- Gaventa, John (2004) Towards participatory governance: assessing the transformative possibilities. Teoksessa Samuel Hickey & Giles Mohan (toim.) *Participation – From Tyranny to Transformation?* Zed Books. London & New York.
- Hibbing, John R. ja Theiss-Morse, Elizabeth (2002) *Stealth Democracy. Americans' beliefs about how government should work*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Husu, Hanna-Mari & Kumpulainen, Kaisu (2019) Promoting Neoliberal Ideology in Finnish Rural Community Development: The Construction of New Moral Actors. *Local Governance Studies*, 45(6), 893–912.
- Ianniello, Mario, Iacuzzi, Sylvia, Fedele, Paolo ja Brusati, Luca (2019) Obstacles and Solutions on the Ladder of Citizen Participation: A Systematic Review. *Public Management Review*, 21(2), 21–46.

- Kankainen, Tomi (2007) *Yhdistykset, instituutiot ja luottamus*. University of Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä.
- Kumpulainen, Kaisu, Husu, Hanna-Mari & Nousiainen, Marko (2021) Political Community Development in Declining Rural Areas. *Community Development Journal*, 57(3), 449–468. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsab012>
- Kim, Soojin & Schachter, Hindy Lauer (2013) Citizen Participation in the Budget Process and Local Government Accountability. *Public Performance and Management Review* 36(3), 456–471.
- Lefebvre, Henri (2002) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Levitas, Ruth (2012) The Just Umbrella: Austerity and the Big Society in Coalition Policy and Beyond. *Critical Social Policy*, 32(3), 320–342.
- Lindgren, Karl-Oskar & Persson, Thomas (2011) *Participatory Governance in the EU*. Palgrave. Basingstoke.
- Macedo, Stephen (2005) *Democracy at Risk: How Political Choices Undermine Citizen Participation, and What We Can Do About It*. Brookings Institution Press. Washington D.C.
- Manzo, Lynne C. ja Perkins, Douglas D. (2006) Finding Common Ground: The Importance of Place Attachment to Community Participation and Planning. *Journal of Planning Literature* 20(4), 335–350.
- Marcuse, Peter (2009) From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13(2–3), 185–197.
- Martín, Irene & van Deth, Jan W. (2007) Political Involvement. Teoksessa Jan W. van Deth, José Ramón Montero, and Anders Westholm (toim.). *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*. Routledge. London & New York, 303–333.
- Meriluoto, Taina & Litmanen, Tapio (2019) Pelastaako osallistaminen demokratian? Teoksessa Taina Meriluoto & Tapio Litmanen (toim.). *Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian?* Vastapaino, Tampere, 7–28.
- Michels, Ank (2011) Innovation in democratic governance: How does citizen participation contribute to a better democracy? *International Review of Administrative Sciences*, 77(2), 257–293.
- Michels, Anke & Graaf, Laurens (2010) Examining citizen participation: Local participatory policy making and democracy. *Local Government Studies*, 36(4), 477–491.
- Miller, Peter ja Rose, Nicolas (2008) *Governing the Present. Administering Economic, Social and Personal Life*. Polity. Oxford.
- Mouffe, Chantal (1992) Preface: Democratic Politics Today. Teoksessa Chantal Mouffe (toim.) *Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*. Verso. London & New York, 1–14.

- Mouffe, Chantal (2000) *The Democratic Paradox*. Verso. London & New York.
- Mouffe, Chantal (2005) *The Return of the Political*. Verso. London & New York.
- Mäkinen, Katja (2018) 'All about doing democracy'? Participation and citizenship in EU Projects. Teoksessa Claudia Wiesner, Anna Björk, Hanna-Mari Kivistö & Katja Mäkinen (toim.) *Shaping Citizenship: A Political Concept in Theory, Debate and Practice*. Routledge. New York and London, 190–205.
- Mäkinen, Katja (2019) Taidetta ja kohtaamisia. Osallistujien kokemuksia EU:n osallistavassa hallinnassa *Politiikka*, 61(3), 223–246.
- Newman, Janet (2005) Participative governance and the remaking of the public sphere. Teoksessa Janet Newman (toim.) *Remaking Governance. Peoples, Politics and the Public Sphere*. Policy Press. Bristol, 119–138.
- Nousiainen, Marko ja Mäkinen, Katja (2015) Multilevel Governance and Participation: Interpreting Democracy in EU-programmes. *European Politics and Society*, 16(2), 208–223. [https:// doi.org/10.1080/23745118.2014.986970](https://doi.org/10.1080/23745118.2014.986970)
- Nousiainen, Marko (2016) "Osallistavan käänteen lyhyt historia" teoksessa Marko Nousiainen ja Kari Kulovaara (toim.) *Hallinnan ja osallistamisen politiikat*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 158–188.
- Pateman, Carole (1972) *Participation and Democratic Theory*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Pieterse, Edgar (2013) Development, Planning and Sustainability. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Routledge. London & New York, 239–255.
- Pocock, J. G. A. (1975) *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. Princeton University Press. Princeton.
- Purcell, Mark (2002) Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58, 99–108.
- Putnam, Robert. D. (1993) What Makes Democracy Work? *National Civic Review* 82(2), 101– 107.
- Raco, Mike (2000) Assessing Community Participation in Local Economic Development: Lessons for the New Urban Policy. *Political Geography*, 19(5), 573–599.
- Rosanvallon, Pierre (2006) *La contre-démocratie: La politique à l'âge de la défiance*. Seuil. Paris.
- Rose, Nikolas (1999a) *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Rose, Nikolas (1999b) Inventiveness in politics" *Economy and Society*, 28(3), 467–493.
- Rousseau, Jean-Jacques (1988) *Yhteiskuntasopimuksesta* [Du Contrat Social].

- Suom. J.V. Lehtonen. Karisto. Hämeenlinna.
- Sage, Daniel (2012) A Challenge to Liberalism? the Communitarianism of Big Society and Blue Labour. *Critical Social Policy*, 32(3), 365–382.
- Sassen, Saskia (2005) The repositioning of citizenship and alienage: Emergent subjects and spaces for politics. *Globalizations*, 2(1), 79–94.
- Saurugger, Sabine (2010) The social construction of the participatory turn: The emergence of a norm in the European Union. *European Journal of Political Research* 49, 471–495.
- Scharpf, Fritz W. (1999) *Governing in Europe: Effective and Democratic?* Oxford University Press. Oxford.
- Stevenson, Deborah (2004) 'Civic gold' rush. *International Journal of Cultural Policy*, 10(1), 119–131.
- Stevenson, Deborah (2013) "Afterword: Planning with Culture" teoksessa Young, G. & Stevenson, D. (toim.) *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Routledge. London & New York, 431–434.
- Urbinati, Nadia (2006) *Representative democracy*. The University of Chicago Press. Chicago.
- Young, Greg (2013) Introduction: Culture and Planning in A Grain of Sand. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Routledge. London & New York.
- Young, Greg & Stevenson, Deborah (toim. 2013) *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Ashgate. Farnham, Surrey.